

Civilutskottets betänkande

1979/80:32

med anledning av motioner om utnyttjande av vattenkraften

1 Motionerna

Utskottet behandlar i detta sammanhang motionerna 1979/80:

1499 av Raul Blücher m. fl. (vpk) vari föreslås

1. att riksdagen hos regeringen hemställer om en utredning om bevarandevärdena i de större vattendragen i södra Sverige.
2. att riksdagen uttalar att i avvaktan på begärd utredning om bevarandevärdena Strängsforsen i Klarälven och Kymmenprojektet i Värmlands län tills vidare undantas från utbyggnad.

2052 av Per Bergman m. fl. (s) vari föreslås att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om att regeringen inte bör ge tillstånd till vattenkraftsutbyggnad förrän riksdagen gjort en förnyad samlad prövning av riktlinjerna för utnyttjande av vattenkraften.

2 Gällande ordning m. m.

2.1 Regeringens prövning av frågor om tillstånd till utbyggnad av vattenkraft

Riksdagen har (prop. 1977/78:58, CU 1977/78:9) fattat beslut om riktlinjer för den fysiska riksplaneringen som innebär att vissa älvar och älvräckor skall undantas från vattenkraftsutbyggnad. Omfattningen av undantagen har sedermera ändrats (CU 1979/80:9). Riktlinjerna får effekt på företag som är "av betydande omfattning eller ingripande beskaffenhet" genom att regeringen med stöd av vattenlagen (VL) i vattenrättskungörelsen förbehåller sig den eljest på domstolarna liggande prövningsrätten. Regeringen har därefter att avgöra, förutom om hinder mot företaget möter enligt de för domstolarnas prövning gällande tillåtlighetsreglerna i VL, huruvida hinder mot företaget möter från "allmänna planeringssynpunkter". Riksdagens bedömning i fråga om undantag följs därvid av regeringen. Enligt en dispensregel kan emellertid regeringen lämna medgivande till ett företag trots denna bedömning om den finner att företaget är "av synnerlig betydelse från allmän synpunkt". Riktlinjerna avsågs utgöra underlag för regeringens handläggning av vattenkraftsfrågorna fram till mitten av 1980-talet.

Riksdagen har också (prop. 1975:30, CU 1975:28, NU 1975:30) fattat beslut om riktlinjer för energipolitiken som bl. a. innebär att energibalansen för år 1985 skulle innehålla 66 TWh vattenkraft.

I den i dessa delar numera återkallade propositionen 1978/79:115 föreslogs riksdagen godkänna riktlinjer för energipolitiken som bl. a. innebar (s. 228)

att ett bidrag på 65 TWh från vattenkraft år 1990 var ett eftersträvarsvärt utbyggnadsmål. Förslaget fördes fram bl. a. mot bakgrund av ett kärnkraftsprogram med tolv reaktorer samt den redovisade bedömningen att 1977 års riktlinjer i den fysiska riksplaneringen i denna del inte borde omprövas.

Förslag till vissa allmänna riktlinjer för energipolitiken har lagts fram genom proposition 1979/80:170. Dessa riktlinjer har sin utgångspunkt i bl. a. resultatet av folkomröstningen i kärnkraftsfrågan. Propositionen innehåller inga specifika förslag beträffande vattenkraftens roll. Mer omfattande och detaljerade förslag till riktlinjer för den framtida energipolitiken aviseras till riksmötet 1980/81. Enligt vad utskottet erfarit är avsikten att proposition skall föreläggas riksdagen i början av år 1981.

Enligt vad utskottet inhämtat pågår inom bostadsdepartementet inga konkreta överväganden om ändringar i riktlinjerna för vattenkraftsutbyggnad inom den fysiska riksplaneringen, även om tidsperspektivet kan komma att förlängas att gälla längre än till mitten av 1980-talet.

Riksdagens beslut om riktlinjer för vattenkraftsutbyggnad inom den fysiska riksplaneringen innebär en vägning mellan produktionsönskemål och bevarandecintressen. Produktionsmål som formuleras inom de allmänna energipolitiska riktlinjernas ram är i sin tur beroende bl. a. av denna avvägning – samtidigt som produktionsmålet i sin tur påverkar avvägningen. Det har här sålunda varit en ömsesidig påverkan i beslut med skild departementsanknytning (bostads- resp. industridepartementet).

Beslut som innebär tillämpning av regeringens tillståndsprövning enligt VL bereds inom jordbruksdepartementet. Enligt vad utskottet erfarit handläggs där följande tillståndsärenden som kan bli färdigberedda för beslut under tiden t. o. m. våren 1981:

1. en tredje tillloppstunnel till Vietas kraftstation inom Stora Sjöfallets nationalpark (ev. proposition i intrångsfrågan tidigast hösten 1980).
2. utvidgad reglering av Sädvajaure i Skellefteå älv inom Pieljekaise nationalpark (intrångsfrågan behandlas inom kort av riksdagen, prop. 1978/79:115, JoU 1979/80:39, formellt tillståndsbeslut enligt VL har inte fattats),
3. Sikfors i Pite älv.
4. Kymmen i Rottne älv,
5. Litsnäsets och Långforsens kraftverk i Lången.
6. Äglund i Räckleån.
7. Storån i Faxälven.
8. Bullerforsens kraftverk i Övre Åseleälven.
9. Vemsjöns reglering i Ijusnan.

Riksdagen (CU 1979/80:11) behandlade den 28 februari 1980 en motion (s) vari bl. a. föreslogs att riksdagen som sin mening skulle ge regeringen till känna att regeringen inte borde pröva frågor om tillåtligheten av utbyggnadsföretag förrän riksdagen tagit ställning till föreliggande och aviserade

förslag i ämnet och de motionsförslag som då kan föreligga. Utskottet noterade i sitt betänkande den 21 februari 1980 uppgifter som lämnats från jordbruksdepartementet i mitten av februari om att endast tre tillståndsårenden beretts så långt att beslut skulle kunna fattas inom de närmaste fyra månaderna. Två av dessa ärenden (ett tredje aggregat i Messaure m. m. och tilloppstunnel till Vietas) angavs vara av stor betydelse från sysselsättnings-synpunkt men medföra begränsade miljöeffekter. Dessa ärenden ansågs därför böra prövas så snart som möjligt medan beslut i övriga ärenden av olika skäl skulle komma att anstå. Utskottets majoritet fann mot bakgrund av uppgifterna att motionärernas önskemål i allt väsentligt skulle komma att tillgodoses utan någon riksdagens åtgärd och avstyrkte därför motionsförslaget. Reservanter (s) hade ingen invändning mot att regeringen prövade de två angivna ärendena men vidhöll – för att binda regeringen och för att undanröja all ovisshet – kravet på ett riksdagens uttalande i övrigt. Riksdagen följde utskottsmajoriteten. Regeringen har den 28 februari 1980 medgett att tillstånd lämnas för ett tredje aggregat i Messaure m. m. Frågan om vilka särskilda villkor som skall gälla bereds f. n.

2.2 Förslag om utredning av bevarandevärdena i de större vattendragen i södra Sverige och därtill knutna uppskovsyrkanden

Utskottet behandlade i betänkande CU 1979/80:6 (s. 14) ett motionsförslag (vpk) varigenom riksdagen föreslogs påkalla en *utredning* om bevarandevärdena i de större vattendragen i södra Sverige. Utredningen skulle enligt förslaget vara jämförbar med de Sehlstedtska och Ekströmska utredningarna men kunna begränsas till strömsträckor med en medelvattenföring på minst 5 m³/sek. Utskottet anförde enhälligt att det i och för sig kunde dela uppfattningen att ett samordnat utredningsmaterial av föreslagen typ skulle vara värdefullt för kommande bedömningar. Enligt utskottets mening borde dock det närmare värdet av en sådan utredning jämfört med eljest tillgängligt material och därmed utredningsbehovet bedömas av regeringen. Utskottet avstyrkte förslaget. Riksdagen följde utskottet.

I den ovan nämnda motionen (vpk) föreslogs bl: a. vidare att frågan om tillstånd enligt VL till *Kymmens kraftverk* och till reglering i Rottnan samt av sjöarna Kymmen och Stora Gransjön i Värmlands län inte skall prövas förrän den nämnda utredningen om bevarandevärdena i de större vattendragen i södra Sverige gjorts. Utskottet (CU 1979/80:6 s. 16) noterade att ansökan sedermera skulle komma att prövas av regeringen även med hänsyn till allmänna planeringssynpunkter och fann inte anledning tillstyrka ett förslaget uttalande om uppskov. Reservanter (s) – som enligt ovan inte påfordrat den föreslagna utredningen – ansåg emellertid att motionsförslaget borde tillgodoses på sådant sätt att området – uppenbarligen tills vidare – undantogs från utbyggnad. Riksdagen följde utskottet.

Utskottet har inhämtat uppgiften att ansökan om tillstånd till utbyggnad av *Strängsforsen* i Klarälven vilar i avvaktan på ytterligare utredning. Beredningen för beslut i ärendet kan återupptas tidigast hösten 1981.

3 Utskottet

3.1 Uppskov med regeringens prövning av frågor om tillstånd till utbyggnad av vattenkraft

I motion 1979/80:2052 (s) föreslås att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna att regeringen inte bör ge tillstånd enligt VL till utbyggnad förrän riksdagen fattat ett nytt "samlat beslut om tillåtligheten av vattenkraftsutbyggnad mot bakgrund av nu kända förutsättningar". Förslaget innebär att – om än temporärt – älvar och älvräckor som berörs av där inneliggande ansökningar eller ansökningar där regeringen eljest tillför sig prövningsrätten skulle anses som undantagna från utbyggnad. Redan denna konstruktion förefaller vara svår att förena med utformningen av nuvarande riktlinjer. Motionärerna förutsätter uppenbarligen – utan att närmare utveckla skälen därför – att riksdagen skall ha att ta ställning till ett nytt samlat förslag om materiellt ändrade riktlinjer inom den fysiska riksplaneringen för utbyggnad av vattenkraft – ett förslag som då möjligen väntas kopplat till den proposition om riktlinjer för energipolitiken som uppgetts komma att läggas fram i början av år 1981.

Enligt vad utskottet erfarit pågår f. n. inom bostadsdepartementet inte några konkreta överväganden om ett nytt samlat beslut beträffande de här aktuella riktlinjerna. Arbetet med kommande proposition med mera omfattande och detaljerade förslag till riktlinjer för den framtida energipolitiken pågår inom industridepartementet.

Det skäl som skulle kunna motivera ett bifall till motionsförslaget i någon del är att det mot bakgrund av ändrade energipolitiska förutsättningar kan finnas grundad anledning att överväga att undanta från utbyggnad någon av de för beslut aktuella älvräckorna m. m. Enligt utskottets mening är detta inte fallet. Motionen avstyrks därför. Tillåtlighetsfrågorna får därför prövas av regeringen. Denna prövning avser dels en tillåtlighetsprövning utifrån de regler som domstolarna har att tillämpa, dels om hinder möter från allmänna planeringssynpunkter och dels om tillstånd – trots att förutsättningarna inte är uppfyllda – ändå bör ges därför att företaget är av synnerlig betydelse från allmän synpunkt. Den sistnämnda dispensregeln har dock avsetts tillämpas restriktivt.

3.2 Förslag om utredning av bevarandevärdena i de större vattendragen i södra Sverige och därtill knutna uppskovsyrkanden

I motion 1979/80:1499 (vpk), yrkande 1, föreslås att riksdagen hos regeringen hemställer om *utredning* om bevarandevärdena i de större vattendragen i södra Sverige.

Utskottet har inte funnit anledning att gå ifrån den ståndpunkt det i december 1979 enhälligt gett uttryck för i betänkande CU 1979/80:6 (se ovan s. 3) och som godtagits av riksdagen. Utredningsbehovet får sålunda bedömas av regeringen. Motionsyrkandet avstyrks.

Den nämnda motionens yrkande 2 innehåller förslaget att riksdagen uttalar att *Kymmenprojektet* i avvaktan på ovan nämnd utredning tills vidare undantas från utbyggnad.

Utskottets ställningstagande i utredningsfrågan leder till att även detta förslag avstyrks. Enligt utskottets mening finns det, som anförts ovan, inte heller i övrigt tillräckliga skäl för att riksdagen – om än temporärt – undantar området från utbyggnad.

Vidare föreslås i det sistnämnda motionsyrkandet att även *Strängsforsen* i Klarälven undantas från utbyggnad i avvaktan på den föreslagna utredningen.

Utskottets ställningstagande till utredningsförslaget leder till att motionsförslaget avstyrks. De allmänna planeringssynpunkter som regeringen har att pröva i detta kontroversiella ärende kommer inte till bedömning förrän ärendet slutligen beretts – enligt uppgift tidigast hösten 1981. Motionärernas syfte är därmed f. n. tillgodosett.

3.3 Hemställan

Utskottet hemställer

1. att riksdagen avslår motion 1979/80:2052,
2. att riksdagen avslår motion 1979/80:1499.

Stockholm den 22 maj 1980

På civilutskottets vägnar

KJELL A. MATTSSON

Närvarande: Kjell A. Mattsson (c), Per Bergman (s), Rolf Dahlberg (m), Oskar Lindkvist (s), Lars Henrikson (s), Thure Jadestig (s), Elvy Olsson (c), Maj-Lis Landberg (s), Bertil Danielsson (m), Magnus Persson (s), Bertil Dahlén (fp), Jan Eric Virgin (m), Per Olof Håkansson (s), Eivor Nilson (c) och Kerstin Ekman (fp).

Reservationer

Per Bergman, Oskar Lindkvist, Lars Henrikson, Thure Jadestig, Maj-Lis Landberg, Magnus Persson och Per Olof Håkansson, alla (s), har reserverat sig mot betänkandet i följande delar.

1 Uppskov med regeringens prövning

Reservanterna anser att

dels det avsnitt av utskottets betänkande som tagits in under avsnittet 3.1 bort lyda:

I motion 1979/80:2052 (s) föreslås riksdagen som sin mening ge regeringen till känna att den inte bör ge tillstånd enligt vattenlagen (VL) till utbyggnader förrän riksdagen fattat ett nytt samlat beslut om riktlinjerna i den fysiska riksplaneringen i denna del. 1977 års i allt väsentligt fortfarande gällande beslut utgår från 1975 års energipolitiska bedömningar. Från socialdemokratiskt håll gjordes redan då gällande att beslutet borde skjutas upp för att kunna utgå från mer långsiktiga bedömningar. Denna åsikt har nu ytterligare tyngd. Ett sådant lämpligt tillfälle inträder när riksdagen i början av år 1981 får ta ställning till preciserade riktlinjer för energipolitiken. Det är inte möjligt att utan en sådan översiktlig bedömning ta ställning till om den ena eller andra nu inneliggande ansökan bör mötas med ett undantag från riksdagens sida. Det finns därför en uppenbar risk att regeringen genom beslut under tiden fram till kommande riksdagsbeslut kan föregripa detta beslut. Läggs här till att ett uppskov med sådan längd inte heller kan anses innebära olägenheter för de företag som inte kommer att undantas föreligger övertygande skäl för att i princip bifalla motionsförslaget. Frågan om en tredje tillloppstunnel till Vietas kraftstation bör dock kunna prövas av regeringen så snart förutsättningar föreligger. Riksdagen kommer här att få ta ställning till intrånget i Stora Sjöfallets nationalpark. Det finns enligt utskottets mening inte anledning att i övrigt ange något visst företag som inte skall temporärt undantas. Vad utskottet anfört bör riksdagen som sin mening ge regeringen till känna.

dels utskottet under 1 bort hemställa

1. att riksdagen med bifall till motion 1979/80:2052 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,

2 Kymmens kraftverk

Reservanterna anser – vid bifall till reservation 1 – att det stycke i utskottets betänkande under avsnitt 3.2 som börjar ”Utskottets ställningstagande” och slutar ”från utbyggnad” bort lyda:

Utskottets ställningstagande ovan i fråga om uppskov med regeringsbeslut om tillstånd till utbyggnad tillgodoser även motionärernas intressen i denna del.